

KTI
IE

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZET

Beszámoló
a 2005. évi tudományos tevékenységről

2006. február

I. A KTI fő feladatai a beszámolási évben

A KTI az éves kutatási tervében valamint a 2005-2007 évekre vonatkozó kutatási stratégiájában meghatározott célokkal folytatta kutatásait, teljesítette a kutatási szerződésekben és megállapodásokban vállalt kötelezettségeit. Stratégiai célként tűzte ki, hogy kutatói a közgazdaságtudomány alap- és alkalmazott kutatási területein új és nemzetközi mércével is jelentős tudományos eredményeket érjenek el. Ezek az eredmények járuljanak hozzá ahhoz, hogy a legfontosabb magyar, közép-kelet-európai és európai gazdasági és társadalmi kérdésekre megtalálják azokat a válaszokat, megoldásokat, melyek segítségével a gazdasági jólét növekszik, a társadalmi közérzet javul és a világ működése érthetőbb lesz. Kutatásai közép-pontjában a piacgazdaság és a társadalmi jólét, a magyar gazdaság működése, fenntartható növekedése és európai integrációja kérdéseinek vizsgálata állt.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

PIAC- ÉS VÁLLALATELMÉLETI ÉS EMPIRIKUS KUTATÁSOK

A szabályozás hatásaival foglalkozó kutatásban elkészült az energiaár-szabályozás politikai gazdaságtanával foglalkozó tanulmány. A tanulmány nemzetközi mintán egyrészt megvizsgálta, hogy vajon a recessziók idején a politikai döntéshozók csökkentik-e az ipari fogyasztók energiaköltségeit a háztartási fogyasztók energiaárainak növelése révén. Másrészt ellenőrizte, hogy az általános választásokat megelőzően a politikai döntéshozók megpróbálják-e népszerűségüket a háztartási fogyasztók relatív árainak csökkentése révén növelni. Az utóbbi hipotézis nem volt igazolható. A konjunktúraciklusok és a relatív energiaárak változása között feltételezett kapcsolat csak az erősen energiafüggő országok esetében bizonyult statisztikailag szignifikánsnak.

A hazai innovációpolitikát értékelő kutatás megállapításai szerint a magyar innovációs rendszer teljesítménye a nemzetközi összehasonlításokban használt mutatók tanúsága szerint gyenge. Ennek ellenére az innováció nem szerepel a gazdaságpolitikai viták napirendjén, mert a legtöbb döntéshozó nem lát kapcsolatot a (helyi) K+F, innováció, versenyképesség és a társadalmi-gazdasági felzárkózás között. A helyzetet tükrözi az a tény, hogy nincs a kormány által elfogadott, átfogó innovációpolitikai dokumentum, annak ellenére sem, hogy a kutatásról és technológiai innovációról szóló törvény ennek kidolgozását előírta. 2004-ben jelentősen átalakult a pályázati rendszer: az új pályázatok egy része olyan törekvéseket támogat – pl. az egyetemek, kutatóintézetek és a vállalatok közötti együttműködés – amelyeket már korábbi pályázatok is támogattak. Ezzel csökkent a pályázati rendszer átláthatósága. Az új pályázati kiírások másik – sokak által bírált – sajátossága a pályázatok kidolgozásra hagyott idő szükségése: egyes esetekben irreálisan rövid időt kaptak a potenciális pályázók

Az MTA-MEH megállapodás keretében elkészült elemzés a *versenyképesség növelésének versenypolitikai vonatkozásairól* megállapította, hogy sajátos kettősség jellemzi Magyarországnak a versenypolitika alkalmazásában elért teljesítményét. Míg a törvénykezés és a jogharmonizáció területén a többi új tagországhoz képest is viszonylag jó teljesítményt mutatunk, addig a gazdaság működésének számos jellemzőjét tekintve gyakran kevésbé versenybarát minősítést érünk el. A vállalkozások, az üzleti környezet szabályozására vonatkozó átfogó vizsgálatok rendre azt mutatják, hogy a magyarországi szabályozási feltételek kevésbé liberálisak, sőt kifejezetten korlátozóknak minősíthetők. Kirívóan magas és alig változó a vállala

tok feletti állami közvetlen ellenőrzés mértéke, amit az állami tulajdonrészek mozgásának szabadságával, a stratégiai döntésekbe való állami, önkormányzati beleszólás mértékével, a speciális (arany) részvények alkalmazásával mérnek.

MAKROGAZDASÁGTAN ÉS NÖVEKEDÉS

A vállalati termelékenység áttekintése a termékszintű külkereskedelemben c. kutatási téma arra kérdésre kereste a választ, hogy hogyan hat az import a vállalati termelékenységre. A kérdés megválaszolására strukturális modell becslésére került sor magyar feldolgozóipari cégek 1992 és 2001 közti termékszintű importadatainak felhasználásával. A modellben heterogén cégek döntenek arról, hogy az egyes inputokat itthonról vagy külföldről szerezzék-e be. Az importált inputok nagyobb termelékenységet eredményeznek, mert (1) nem tökéletesen helyettesítő változatai a hazai inputoknak, és (2) jobb minőségűek azoknál. A modellből olyan termelési függvényt vezethető le, amelyben a teljesítényező-termelékenység (TFP) az importált inputok arányától függ. A termelési függvény becsléséhez Olley és Pakes (1996) módszere lett arra az esetre kiterjesztve, amikor az importált termékek száma szintén állapotváltozó. Az eredmények szerint az importfelhasználás statisztikailag és közgazdaságilag is szignifikáns pozitív hatást gyakorol a termelékenységre. A 90-es évek aggregált TFP-növekedésének 30%-a az import növekedésének tudható be. Ezen hatás kb. 50%-a abból származik, hogy az átlagos cég növelte importfelhasználását, míg a maradék 50% abból, hogy a tőke és a munka az importáló cégekhez áramlik.

A gazdaság strukturális alkalmazkodásának ökonometriai vizsgálata c kutatási téma megállapítása szerint nem alakult ugyan ki a munkapiac stabil döntési szabályokon alapuló normális működése, mégis, a 90-es évek közepétől mind a munkakeresletet, mind a vállalati bérstratégiát meghatározó összefüggések a fejlett piacgazdaságokban megfigyeltékhez viszonylag hasonlóan alakultak. A vállalatok munkakeresletét alapvetően a termékük iránti kereslet és a bérek alakulása határozta meg, az egyéb tényezők hatása általában akkor is nagyságrendileg kisebb volt, ha szignifikánsnak bizonyult. Eleinte a vállalatok elsősorban is a bérsokkokra reagáltak: a munkaköltség emelkedésére drasztikus létszámcsökkentéssel válaszoltak, az 1997-2000-es nagy fellendülés idején a bér a legtöbb ágazatban „nem számított”, vagyis a munkakereslet lényegében érzéketlenné vált a bérekre. A vállalati működés hatékonyságát alapvetően nem a munka, hanem a tőkepiac korlátozta. Ennek a helyzetnek a 2001-ben kezdődött világpiacon recesszió és a politikai beavatkozás következtében váratlanul felgyorsuló bérnövekedés vetett véget: 2000 után újra érzékenyebbé vált a foglalkoztatás a bérekre, de nem jobban, mint bárhol Nyugat-Európában. A fejlődő vállalatok 2002-ig minden évben átlagban évente több mint negyedével tudták növelni termelésüket. A magyar gazdaságban ebben az időszakban évente több mint 250 ezer új munkahely teremtődött a versenyszférában; és körülbelül ugyanennyi munkahelyet leromboltak a leépülő vállalatok. És alig pár évvel korábban másfél millió ember veszítette el állását, akiknek túlnyomó többsége azóta sem talált munkát.

Az átalakulás utáni magyar munkapiac kiemelkedően legfontosabb pozitív fejleménye a közép- és felsőfokú oktatás végbement expanziója. A vállalatok differenciálódásával együtt a munkapiac is differenciálódott: a jól képzettek viszonylag magas, és gyorsan növekvő béreket kapnak a dinamikus, magas termelékenységű vállalatoknál. A kevésbé jól képzettek bére alapvetően a minimálbér környékén stagnál és őket a munkanélküliség kockázata fenyegeti. A munkapiacnak az elmúlt évtizedben kialakult sajátos struktúrája meglehetősen instabil. A változás mozgatója a dinamikus vállalatok gyors termelékenység-növekedése, és az ezt lehetővé tevő látványos termékpiaci expanzió. Ez azonban egyrészt erősen függ a világpiacon konjunktúráról, másrészt nem tart örökké: miután a nemzetközi vállalatok idehozták legmodernebb technológiájukat, már nincs mód a termelékenység korábbi ütemű növelésére. A

kisebb termelékenység-növekmény hozamán a vállalatok kevésbé lesznek hajlandók osztozni, így lelassul az a béralkalmazkodás, ami elősegítette a munka gyors reallokációjának folyamatát. Ez viszont nehezebbé teszi a munkából munkába áramlást. Így reális esély van arra, hogy a súrlódásos munkanélküliség tartósan a jelenleginél lényegesen magasabb lesz.

KÖZÖSSÉGI GAZDASÁGTAN ÉS KÖZPOLITIKÁK

A magyar települési önkormányzatok gazdálkodásának empirikus (országos adatbázisokon, panelvizsgálatokon és kérdőíves felméréseken alapuló) elemzése során a kutatás három kulcsterületen: a helyi gazdaságfejlesztés, a helyi közszolgáltatások működése, az önkormányzatok preferenciái vonatkozásában jutott új eredményekre. A helyi gazdaságpolitikák vizsgálata azt mutatja, hogy a települések között van adóverseny, amelynek célja a nagyberuházások megszerzése, adópolitikájukat viszont elsődlegesen költségvetési helyzetük határozza meg, a beruházási támogatások hatása pedig a településmérettől függően erősen eltérő. A helyi közpolitika, illetve az infrastruktúra helyi gazdaságra gyakorolt hatása pedig többek között azt, hogy az úthálózat sűrűsége és a helyi apparátus mérete pozitívan befolyásolja a cégek telephelyválasztását és az előbbi a termelékenységét is. Az eredmények szerint a helyi közszolgáltatásokra, köztük a legnagyobb részarányú oktatásra fordított (fajlagos) kiadások településközi egyenlőtlensége igen nagy, s ennek csökkentése nemcsak méltányossági szempontból volna kedvező, hanem hatékonyságjavítási lehetőséget is kínál. Az önkormányzatok gazdálkodását meghatározó preferenciák és értékek elemzése arról árulkodik, hogy a városok többsége beruházásorientált, saját bevételekre építő költségvetési politikát követ, a helyi egyenlőtlenségek mérséklésével szemben a már elért közszolgáltatási szint megtartásának ad elsőbbséget.

A tipikus életpályák Magyarországon a rendszerváltás után c. kutatás keretében az oktatás és a munkapiac közötti kapcsolat elemzése a foglalkoztatási, munkanélküliségi és megtérülési ráták vizsgálatával rámutatott, hogy a túlképzéstől való hazai félelmek egyelőre nem megalapozottak. Minden korcsoportban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők foglalkoztatási rátája a legmagasabb. Igaz ez a legfiatalabb munkavállalók körében is, de a relatív foglalkoztatási esélyekben megmutatkozó képzettségi előny a kereső életpálya vége felé határozottan tovább erősödik. A szakmunkáshiány népszerű „elméletét” sem igazolják az adatok, sőt: a 26-30 éves korcsoporttól kezdve a szakközépiskolát végzetek foglalkoztatási arányai már egyértelműen jobbák az érettségi nélküli szakmunkásokénál. A kutatás eredményei alapján növelni kell az érettségit adó képzések arányát és csökkenteni a lemorzsolódást a képzési szerkezet tanulói kereslet vezérelte átalakításával. A cigányok iskolai kudarcainak, alacsony iskolázottságának fokozatos leküzdésére, a cigány tanulók elkülönített iskolázása trendjének visszafordítására iskola előtti képzésük kiszélesítése és középfokon képezhetővé tételüket megalapozó általános iskolai oktatás szükséges, elősegítendő munkapiaci beilleszkedésüket és társadalmi integrációjukat.

Az OECD PISA program nemzetközi tanulói teljesítményadatainak elemzése arra a kérdésre kereste a választ, hogy az országok közötti nyers pontszámbeli különbségek mennyiben vezethetők vissza a tanulók egyéni és családi jellemzők szerinti összetételére, illetve mennyiben tükrözik az oktatás minőségét. Az eredmények szerint a családi háttér és évfolyamok szerinti összetétel számít – azaz, az ezek figyelembe vételével becsült oktatási minőség eltér a nyers pontszámok mutatta képtől. Míg Magyarország esetében a nyers pontszámok elmaradnak az OECD országok átlagától, a becsült oktatási minőség nem marad el az OECD átlagtól, egyes becslések szerint meg is haladhatja azt. Az elemzés arra is felhívja a figyelmet, hogy a Magyarországon szakiskolában tanulók olvasás/szövegértés és matematika teljesítményszintje lényegesen elmarad a többi OECD ország hasonló programokban tanuló diákjainak teljesítményétől. Ezt kisebb részben a diákok összetétele magyarázza (a „szakiskolai” programban

tanulást nálunk határozza meg legerősebben a családi háttér), de ezen túl is igen nagy a magyar diákok hátránya, ami feltehetően az erős, képességek szerinti szelekció eredménye.

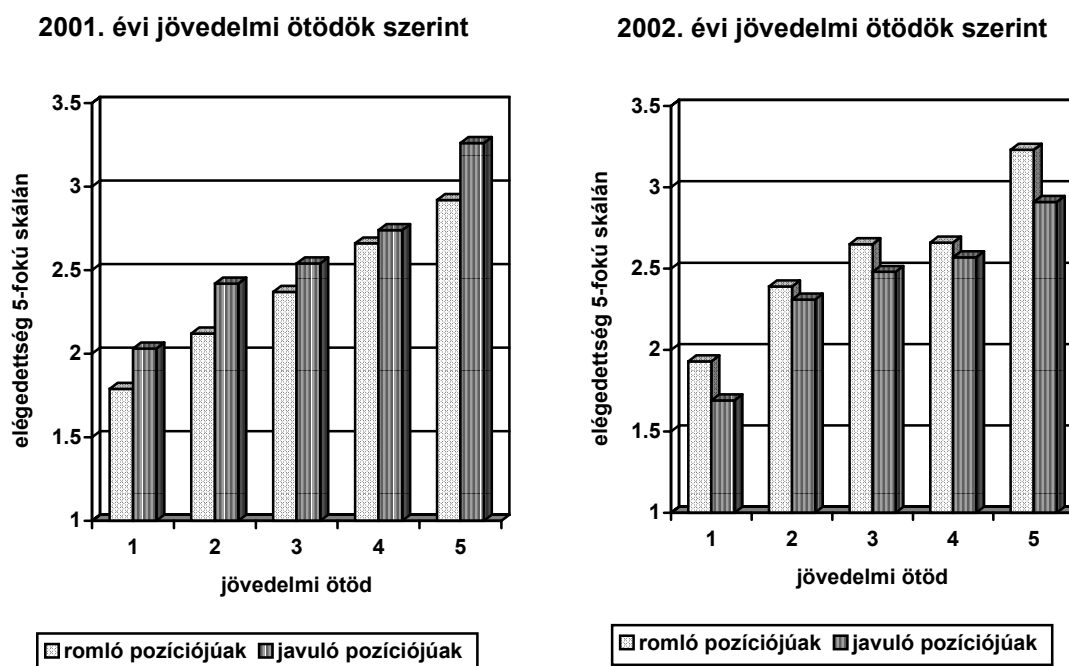
EMBERI ÉLETPÁLYÁK ÉS A HÁZTARTÁS GAZDASÁGTANA

A magyar háztartások jövedelmi és kiadási egyenlőtlenségével és mobilitásával foglalkozó kutatás a KSH Háztartási Költségvetési Felvétele alapján előállított rotációs panel adatállományt használta fel, melynek legutolsó, 2000 és 2002 közötti ciklusa 2005-ben készült el. A kutatás a háztartások abszolút, relatív és szubjektív jövedelmi mobilitása közötti összefüggéseket és ehhez kapcsolódóan a háztartások anyagi és általános elégedettségének, valamint az állami újraelosztáshoz való viszonyának legfontosabb összetevőit vizsgálta statisztikai-ökonometriai modellek alkalmazásával.

Bár a nagyobb jövedelem átlagosan nagyobb elégedettséggel jár, ugyanakkor a felfelé irányuló jövedelmi mobilitás kevésbé fokozza az elégedettséget, mint az az elért többlet-jövedelem alapján várható lenne. Ezt a jelenséget illusztrálja az 1. ábra a 2001 és 2002 közötti nagy mértékű reáljövedelem növekedés idején. A háztartások tagjait két csoportba kerültek aszerint, hogy 2001 és 2002 között romlott vagy javult-e relatív jövedelmi pozíciójuk. A két csoport saját anyagi helyzetével való átlagos elégedettségét a baloldali grafikon 2001, a jobboldali pedig 2002 jövedelmi ötödei szerinti bontásban mutatja be. Minél magasabb egy háztartás relatív jövedelmi pozíciója, tagjai annál elégedettebbek anyagi helyzetükkel, és a javuló relatív helyzet növeli az elégedettséget. A jobboldali ábrán ugyanakkor az a paradox jelenség figyelhető meg, hogy a *célév jövedelmi ötödei szerinti bontásban a javuló pozíciójúak kevésbé elégedettek, mint a romló pozíciójúak*. Ez abból adódik, hogy a már korábban is az adott jövedelmi szinten vagy akörül lévők elégedettebbek helyzetükkel, mint a frissen felemelkedők.

1. ábra

A 2001 és 2002 között romló, illetve javuló relatív jövedelmi pozíciójú háztartások tagjainak anyagi elégedettsége

A jövedelem szintje és változása mellett egyéb tényezőket – aktivitás, iskolázottság, településtípus stb. – is figyelembe vevő elemzések megerősítették, hogy a fölfelé irányuló jövedelmi mobilitás kevésbé növeli – nem csak az anyagi, hanem – az általános elégedettséget, mint az az elért jövedelmi szint alapján egyébként várható lenne. Ez a jelenség eltér a más országokban megfigyelt helyzettől: a felfelé irányuló mobilitás általában többlet elégedettség forrása. (Más posztoszocialista országban végzett hasonló elemzés nem ismeretes.) A Magyarországon megfigyelhető helyzet oka a bizonytalanságban rejlik, a jobb helyzetüket frissen elérték kevésbé bíznak abban, hogy a változás eredménye tartós lesz.

A számítások azt is igazolták, hogy a család jövőjére vonatkozó pozitív várakozások nagy mértékben növelik az elégedettséget. Különösen erős a munkapiaci helyzettel kapcsolatos várakozások szerepe. Mindez a gazdaságpolitika nyelvére lefordítva azt jelenti, hogy az olyan egyszeri, nagy mértékű jövedelem-növekedés, amely nem hordozza magában a jövőbeli növekedés perspektíváját, kisebb elégedettség növekedést eredményez, mint az összességében akár kisebb mértékű, de folyamatos és a jövőbeli várakozásokat is megerősítő jövedelem-emelkedés.

AGRÁRGAZDASÁGTAN ÉS VIDÉKFEJLESZTÉS

A nemzetközi agrárkereskedelem vizsgálata c kutatás a közép-európai országok agrárkereskedelmi szerkezetének dinamikáját vizsgálta meg a világpiacon 1992 és 2000 között. A közép-európai országok elveszítették komparatív előnyeiket számos termékcsoportban a vizsgált időszakban. Továbbá meglehetősen nagy annak a valószínűsége, hogy egy termékcsoport elveszítse komparatív előnyeit, míg annak növekedésére alig van esély. Egy másik kutatás azt vizsgálta meg, hogy kereskedelem liberalizálása milyen hatással volt a magyar élelmiszeriparra 1992 és 2002 közötti időszakban. Az eredmények szerint a munkatermelékenység javulása a munkavállalók létszámának csökkenéséhez, míg a hazai kereslet bővülése annak növekedéséhez vezet. Ugyanakkor rövid távon nincs szignifikáns kapcsolat a jó szektorális külkereskedelmi teljesítmény, a marginális ágazaton belüli kereskedelem és a foglalkoztatottság között. A kutatás további része Magyarország és Szlovénia egymással, illetve az EU tagállamaival folytatott mezőgazdasági kereskedelmét vizsgálta meg különböző módszerekkel. Az eredmények azt mutatták, hogy mindkét ország elveszítette komparatív előnyeit számos termékből. Továbbá, Magyarország és Szlovénia egymással folytatott agrárkereskedelmében az egyirányú kereskedelem a meghatározó, míg az ágazaton belüli kereskedelem aránya alacsony, ezen belül viszont a vertikális ágazaton belüli kereskedelem a meghatározó. A magyar agrárkereskedelmet egyaránt jellemezte a sikeres ár és sikeres minőségi verseny a legfontosabb kereskedelmi partnerekkel szemben. Szlovéniában viszont a nem sikeres ár és nem sikeres minőségi verseny kategóriák voltak a meghatározók az agrárkereskedelemben.

A vidékfejlesztési politikák különböző aspektusaival foglalkozó kutatás eredményei szerint a vidékfejlesztési politikák gyakori kudarcának fő oka az, hogy a politikai-adminisztratív alrendszer központi kontrollt és célkitűzéseket próbál érvényesíteni a fejlesztés összes szintjén, és ennek következtében nem képes támogatni a helyi erőforrások hasznosítását, ami a helyi-heurisztikus fejlesztési alrendszeren keresztül sokkal hatékonyabban lenne megvalósítható. A kutatás empirikus része összesen 11 spanyol helyi vidékfejlesztési társaságnál végzett résztvevő megfigyelésen alapuló vizsgálatot, hogy a kelet európai viszonyokra konvertálható tapasztalatokat gyűjtson az EU LEADER programjának (helyi vidékfejlesztési társulásokat támogató program) alkalmazásáról és értékelési rendszeréről.

GLOBALIZÁCIÓ, EU-INTEGRÁCIÓ ÉS FELZÁRKÓZÁS

A relokáció és globalizáció közötti kapcsolat kutatása során arra a következtetésre lehet jutni, hogy ezt az eszközt a közép- kelet-európai térségben a multinacionális vállalatok nemzetközi és európai versenyképességük javítására használták fel, elsősorban *Európán belüli* termelési

átcsoportosításokra helyezve a hangsúlyt. Ezzel is megtakarítják azt a költséget, amelyet a nagyobb léptékű telephely-áthelyezés a kulturális és az üzleti környezet változása révén idézne elő. A számítások szerint a 2003-2005-ös időszakban a magyar gazdaságba áramló külföldi működőtőke mintegy egyötöde lehetett relokációs jellegű, minden valószínűség szerint elmaradva a cseh és lengyel gazdaságba ez időszakban beáramlott relokációs befektetések terjedelmétől. Az áthelyező jellegű működőtőke befektetések fő származási országa Németország, ahol egyébként a jelenség a legnagyobb társadalmi feszültségeket is váltotta ki. Az elvesztett munkahelyek többsége inkább a németországi recesszióval, mint a kelet-közép-európai gazdaságok irányába irányuló közvetlen relokációval magyarázható. A bérkülönbségek alapján megállapítható, hogy az EU új tagállamaiba való relokáció jelentős tartalékokkal rendelkezik, s komoly alternatívát jelent a Kínába irányuló kihelyezésekkel szemben, elsősorban olyan termékek és szolgáltatások esetében, ahol a célpiac Európa.

A külkereskedelmi specializálódást és annak az országok egy csoportjában 1995-2005 közötti változását vizsgáló kutatás egyrészt a hagyományos Balassa-féle specializációs mutató interpretációjánál figyelembe veszi a mutatót ért kritikákat; másrészt főként a specializálódás *változásait* vizsgálja, és így általános külkereskedelméleti megállapításokat éppúgy tehet, mint ahogy kimutathatja az átalakuló országok külkereskedelmének karakterében bekövetkezett eltolódásokat. Továbbá lehetőség nyílik a régi EU-tagállamok, a közép-európai átalakuló országok és néhány FÁK-ország összehasonlítására, mivel a kutatás az országok igen széles körében, 29 ország adatain elemzi a külkereskedelmi specializálódásának változásait. A specializálódásnak a külkereskedelmélet által jósolt általános csökkenése a mintában nem egyértelműen mutatható ki: 18 ország esetében ez bekövetkezett, míg 11 országban ezzel ellentétes tendencia érvényesült. A legtöbb közép-európai országban 1995 és 2002 között jelentősen csökkent a külkereskedelmi specializációja, de még 2002-ben is magasabb értéket mutatott, mint a legtöbb kis régi EU-tagországban. A specializálódás leginkább a régi EU tagországokban mutatott stabilitást (különösen Belgiumban, Olaszországban, Finnországban és Dániában), ugyanakkor a volt szocialista országok nagyobb változást mutattak ebben az időszakban (közülük is különösen Bulgária, Litvánia és Magyarország). Ha e mellett figyelembe vesszük az ágazatok erőforrás intenzitás szerinti osztályozását, akkor a fentiekkel azzal lehet kiegészíteni, hogy a volt szocialista országok többségében a specializálódás gyors változása nem járt együtt az erőforrás-intenzitási skálán felfelé való elmozdulással.

Az Európai Unió *lisszaboni stratégiáját* vizsgáló kritikus elemzés segít a hazai döntéshozóknak ezt a távlatos uniós stratégiát a helyi értékén kezelni, ugyanakkor az uniós koordinációs mechanizmusokra általánosan is alkalmazható következtetéseket megfogalmazni. Megállapítható, hogy az unió a *lisszaboni stratégiát* minimális politikai előkészítéssel, s tudományos előkészítés nélkül indította útjára. A stratégia az idők során egyre ambiciózusabb lett, ennek ellenére apparátusokon kívüli ismertsége éveken át minimális maradt, és – egyébként meglehetősen indokolt – tudományos kritikája elmaradt. A kutatás bemutatja, hogy a lisszaboni stratégia implicit növekedési stratégiája átgondolatlan, mert nem veszi figyelembe a benne megfogalmazott követelmények közötti átváltási összefüggést. A puha, ún. nyitott koordináció a mérésre, mutatók tucatjaira nyomon követésére és a benchmarking folyamatára épült, a nélkül, hogy figyelembe vették volna ezek alkalmazhatósági korlátait. És végül tisztázatlanok maradtak a közösségi szinten hozott döntések nemzeti szintű végrehajtásának módozatai, s így az unió fontos ösztönzési lehetőséget hagyott kihasználatlanul.

MUNKAPIACI KUTATÁSOK

A feldolgozóipari vállalatok termelékenységének, bérköltségének és foglalkoztatásának privatizáció utáni alakulását négy országra – Magyarország, Oroszország, Románia és Ukrajna – vizsgáló kutatás eredményei szerint a belföldi privatizáció alig hatott, a külföldiek

nek történt eladás pedig pozitív hatással járt. Utóbbi esetben a termelékenység-növekedésnek a foglalkoztatásra illetve a bértömegre gyakorolt negatív hatását több mint ellensúlyozta a termelés volumenére gyakorolt jelentős pozitív hatás. A termelékenységre gyakorolt hatás a hazai privatizáció esetében 2-15%-os, a külföldi privatizáció esetében 18-35%-os, Magyarországon és Romániában lényegesen nagyobb, mint Ukrajnában vagy Oroszországban.

A négy közép-európai ország munkavállalóinak képességek szerinti eloszlását vizsgáló kutatás a Nemzetközi Olvasásfelvétel adataira támaszkodva a munkapiac „alsó” szegmensében jelentős feszültséget mutatott ki a kínálat és kereslet között. A kutatás egy hosszú időszakot átfogó foglalkozási panel segítségével elemzi az általános iskolát végzettek foglalkoztatásból való kiszorulásának folyamatát Magyarországon (továbbá, az előbbi forrást felhasználva, részlegesen, Csehországban, Lengyelországban és Szlovéniában). A rendszerváltás évtizedében nagyszabású helyettesítési folyamat zajlott le, melynek során alapvetően szakmunkás végzettségűek foglalták el az általános iskolát végzettek helyét, szinte minden fizikai foglalkozásban, beleértve a kisegítő jellegűeket is. E folyamat mögött részben a képzettség iránti igény növekedése, részben pedig az egyre kisebb számban rendelkezésre álló kétkezi munkahelyekért folyó verseny húzódtott meg, mely utóbbi a szakmunkás bérelőny teljes elvesztésével járt a feldolgozóiparon és a szolgáltatásokon kívül. A versengést az tette elkerülhetetlenné, hogy a szakmunkás iskolákban végzettek – képzésük és korábbi munkatapasztalatuk jellege folytán – maguk sem tudtak és tudnak könnyen elhelyezkedni olyan munkahelyeken, ahol írás-olvasási képességekre, a fogyasztókkal való kapcsolattartásra van szükség. Az általános iskolát végzettek kiszorulása nem lett volna ennyire végletes, ha az átalakulás nem érint egy ennél sokkal népesebb, és nem sokkal képzetlenebb munkásréteget is, és ha a tanonrendszerű szakképzés volumene nem maradt volna magas – az 1980-as szintet meghaladó – egészen 1996-ig.

Az általános iskolai szegregáció okait és következményeit vizsgáló kutatás megállapítja, hogy Magyarországon nemzetközi összehasonlításban rendkívül erős az általános iskolai tanulók eredményessége és családi háttere közötti összefüggés. Az általános iskolai eredményesség meghatározza a további iskolai pályafutást, az iskolázottság pedig döntő jelentőségű a munkapiaci esélyek és jövedelem szempontjából, és így egész életre meghatározó szerepet játszik. Ebben nagy szerepe van a hazai általános iskolarendszer sajátosságainak. Magyarország azon kevesek közé tartozik a világon, ahol a szülők bármely iskolába beirathatják a gyermekeiket, és az iskolák a saját körzetükben lakók ellátási kötelezettségén túl teljesen szabadon válogathatnak a jelentkezők között. Egy ilyen rendszer ahhoz vezet, hogy a szegényebb, alacsonyabb státusú családok és a magasabb státusú, középosztálybeli családok gyermekei elkülönült oktatásban részesülnek. Ilyen elkülönülés a korábbi (és a világon elterjedtebb) körzeti iskolarendszerben is létezik, mértéke azonban jóval kisebb. A veszélyeztetett tanulók elkülönítését mérő izolációs index háromszoros emelkedést mutat ki 1980 és 1999 között, a cigány tanulóknál pedig tartósan magas, és a rendszerváltás után növekvő értéket. Az izolációs index emelkedése kistérségeken és városokon belül is jelentékeny – mintegy kétszeres – volt.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

A KTI kutatói továbbra is intenzíven részt vesznek a hazai felsőoktatásban, a kutatói utánpótlás biztosításában. Egyetemi, főiskolai oktatás mellett 12 fő doktori iskolában tanít, 1 kutató doktori iskolát vezet. Kimagaslóan szoros a kapcsolat a Veszprémi Egyetemmel, a Közép-Európai Egyetemmel, valamint a Budapesti Corvinus Egyetemmel. Ez utóbbi Emberi Erőforrások tanszékével közösen jelentetik meg a „Budapest Working Papers on Labour Market/Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek” című tanulmányorozatot. A KTI kutatási termékeinek külső szakmai körben való vitára bocsátására és a tanulmányok gyors, előzetes

publikálására immár hatodik éve saját Műhelytanulmány sorozatot jelentet meg nyomtatott és online formában szabad hozzáféréssel. Az idei évben a Műhelytanulmány/Discussion Paper sorozatban 21 kötet jelent meg ebből 15 angolul, 6 magyar nyelven.

A KTI egyik legismertebb, és legsikeresebb kiadványa az Országos Foglalkoztatási Alapítvány támogatásával 2000 óta megjelenő Munkaerőpiaci Tükör c. évkönyvsorozat. Az idei évkönyv a hazai munkaügyi kapcsolatokat, az Európai Foglalkoztatási Stratégiát valamint a munkapiac jogszabályi és intézményi környezetének változásait mutatja be közérthetően, széleskörű hasznosíthatóságra törekedve. 2005-ben is megjelent a Munkaerőpiaci Tükör angol nyelvű változata „The Hungarian Labour Market – Review and Analysis - 2005” címmel. Az évkönyvek, valamint a bennük található statisztikai adatbázis honlapukon szabadon elérhető és letölthető. A 2005-ös évtől új kiadványsorozatot indított „KTI Könyvek” címmel. A sorozatban 2005-ben hat kötet jelent meg. A kötetek a „Tudás alapú társadalom és munkapiac a XXI. században” c. NKFP kutatás eredményeit mutatják be.

Ebben az évben továbbra is az OTKA: támogatásával folyt a legtöbb (29) kutatás, és újabb öt pályázat nyert támogatást. A 2005-ös évben az NKFP finanszírozásával indult „Demográfiai folyamatok és az időskori biztonság” című három éves kutatásban konzorciumi tagként vesz részt.

Az intézet különös hangsúlyt fektet a kormányzati szervekkel való együttműködésre a kormányzati döntések szakmai támogatására. Az idei év egyik legnagyobb volumenű hazai kutatása a Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztériumtól megbízása alapján folyt „A magyar foglalkoztatáspolitikai átfogó értékelése az Európai Foglalkoztatási Stratégia kontextusában” címmel. A kutatásban a KTI 7 kutatója, valamint a Budapesti Corvinus Egyetem oktatói és számos más intézmény kiemelkedő szakemberei működtek közre. A tanulmány megállapításait a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztériummal közösen szervezett szakmai konferencia keretében ismertették. A KTI 2005-ben a Pénzügyminisztériummal kétéves együttműködési megállapodást írt alá. Ez lehetővé teszi, hogy a minisztérium kutatás-fejlesztési tevékenységében hasznosítsa a KTI kutatási tapasztalatait, illetve elősegíti, hogy a KTI kutatói tapasztalatot szerezzenek az elméleti modellek alkalmazásában. Az együttműködés keretében egy előrejelzésre és elemzésre is alkalmas makrogazdasági modell felépítésére kerül sor.

Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) megbízásából vizsgálták, hogy az OFA által finanszírozott tartós munkanélküliek foglalkoztatását vállaló programok mennyiben töltötték be funkciójukat, illetve egy másik, jelenleg is folyó kutatás keretében, hogy a közalkalmazottak béremelése milyen hatással van a foglalkoztatásra és a költségvetési kiadásokra.

2005-ben együttműködési megállapodást írt alá a Foglalkoztatási Hivatallal. Kutatóik a Humán Erőforrás Fejlesztési Program keretei között ágazati munkakeresleti előrejelzést készítenek a megrendelő számára. Együttműködési megállapodást írt alá továbbá a Nemzeti Fejlesztési Hivatallal. A megállapodás alapján kidolgozzák a Nemzeti Fejlesztési Program foglalkoztatási hatásainak értékelésére alkalmas elemzési módszereket.

Az intézet a piaci szereplők számára is végez kutatási tevékenységet. Idén a CIB Bank megbízásából a folyó fizetési mérleghiány nagyságának, a monetáris és fiskális politika együttesének, valamint a „Sudden Stop” jellegű valutaválságoknak a banki kamatlábakra

gyakorolt hatását vizsgálták, továbbá bankkártya-piacca kapcsolatos kutatást végeztek a Magyar Bankszövetség számára.

Kutatói kezdeményező szerepet vállalnak a hazai közgazdasági közélet színvonalának emelésében, tevékenyen részt vesznek a szakmai szervezetek munkájában. Az Akadémiai Köztudományi Bizottságba az évben 10 kutató lépett be, a Munkatudományi, a Közgazdasági és a Pénzügytani Bizottságok munkájában vállalnak jelentősebb szerepet.

Az idei évtől új sajtókonferencia és könyvbemutató rendezvénysorozatot indítottak. Összesen 5 ilyen esemény keretében mutatták be a sajtó képviselőinek legfontosabb kutatási eredményeiket, megjelent kiadványaikat. A rendezvények megtartását nagymértékben segítette, hogy igénybe vehették az Akadémia helyszíneit. A sajtóvisszhangokról minden esetben részletes összeállítást készítettek. Az MTA Munkatudományi Bizottságával közösen rendezett hagyományos munkatudományi konferenciát idén Mátraházán rendezték „Közoktatás, iskolai tudás és munkaerőpiaci siker” címmel. Rendszeres szeminárium-sorozatukon 2005-ben 23 előadás hangzott el, az évente megrendezésre kerülő Nyári Műhelyen, ahol külföldön élő magyar fiatal kutatók számolnak be aktuális kutatási eredményeikről 2005-ben 15 kutató tartott előadást.

A hazai közgazdaságtudományi alap kutatások szempontjából kiemelkedő jelentőségű, hogy az MTA és a Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium közötti együttműködés keretében 2005-ben elindították a KTI Munkatudományi Adatbank” létrehozását célzó programot, amelynek keretében a hazai kutatói társadalom számára széles körben elérhető, a tudományos kutatások számára megfelelően előkészített adatbázisokat, elemzési rutinokat és interaktív internetes hozzáférési lehetőséget hoznak létre.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

A KTI fontosnak tartja, hogy hazai kapcsolatai mellett bekapcsolódjon a nemzetközi tudományos életbe, jelentős kutatási hálózatok munkájába. Ilyen irányú törekvéseik eredményeként nemzetközi kapcsolataik évről évre látványosan növekednek. Idén 12 kutatásuk folyt külföldi támogatással, számos közülük külföldi kutatócsoportokkal együttműködésben. Az EU 5. keretprogram 2002-ben kezdődött „*Competitive pressure and its social consequences in EU member states and its associated countries*” című kutatásban, bolgár, francia, szlovén, brit és román partnerekkel vizsgálták, hogy milyen társadalmi-gazdasági változásokat idéz elő a növekvő piaci verseny az EU tagországokban és a társult országokban. Egy másik EU 5. keretprogramban végzett kutatásuk keretében osztrák, német, brit, svéd és holland partnerekkel együttműködve a regionális munkaerőpiac alkalmazkodását vizsgálták a csatlakozó országokban. Az EU-6-os keretprogramban a KTI két kutatója más újonnan csatlakozott tagországokkal alkotott konzorciumban vizsgálja az ipari szerkezetátalakulás csatlakozás utáni folyamatait („*Industrial Restructuring in the NIS:-experience of and lessons from new EU Member States*”). A European Spatial Planning Observation Network (EPSON) idén indult kutatásában az információs társadalom térbeli aspektusait vizsgálják lengyel, német, olasz, finn, görög és cseh kollégákkal.

A KTI részt vesz az Európai Bizottság Kutatási Főigazgatóságának (JRC) technológiai intézete (IPTS) által kialakított *Európai technológiai-gazdasági irányelvet támogató hálózatban* (ETEPS), valamint az ERAWATCH, hasonló tematikájú, ugyancsak JRC–IPTS-programban. A Marie Curie Reintegration Grant ösztöndíjat nyert kutató két éves spanyolországi tartózkodásából hazatérve az Európai Unió integrált vidékfejlesztési politikájának

hazai adaptációjával kapcsolatban folytat kutatásokat. Az Agrárgazdaságtani és Vidékfejlesztési kutatócsoport több egymáshoz kapcsolódó projektben vizsgálja a mezőgazdasági piacon végbemenő ártranszmissziós folyamatokat. A téma kutatásának fő finanszírozója a CERGE-EI, míg a nemzetközi összehasonlítást a német IAMO-val és a francia INRA-val elnyert mobilitási pályázatok segítik.

A KTI szoros kapcsolatot ápol Európán kívüli kutatóintézetekkel, egyetemekkel is. Az évtizedek óta a kínai pártállam átalakulását vizsgáló kutató, aki ebben a témában idén sikeresen megvédte doktori disszertációját, a Beijing University, Centre for Comparative Economics and Politics és az East Asian Institute of the National University of Singapore meghívására tartott előadásokat a hazai és a kínai gazdasági átalakulás összehasonlításáról. A Ritsumeikan Egyetemtől megbízást kaptak a Japán csökkenő népesség melletti társadalmi-gazdasági fejlődést elősegítő stratégia kidolgozására. A Kanagawa University, Yokohama és a Hitotsubashi University, Tokyo meghívására munkatársuk a külföldi közvetlen tőkebefektetések és a tudástranszfer magyarországi munkapiacra gyakorolt hatásairól tartott előadásokat. A 2005-ben ismét számos vendégkutatót fogadott az intézet, köztük német, moldáviai, koreai, holland, lengyel, francia, szlovén kollégákat. Egy kutató oktató huzamosabb ideig az Egyesült Államokban, a San Diego-i Egyetemen, egy másik kutató a cseh Nemzeti Bank kutatási tanácsadó testülete tagjaként működött közre a kutatási stratégia kialakításában. Nemzetközi konferenciákon összesen 83 előadást tartottak munkatársaik, valamint a KTI több nemzetközi konferenciának, szemináriumnak adott helyszínt.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Fazekas K, Koltay J (ed.): Munkaerőpiaci Tükör 2005 Bp.: MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2005, p. 391

Kertesi G: A társadalom peremén. Romák a munkaerőpiacon és az iskolában Bp.: Osiris, 2005, p. 531

Kőrösi G: A versenyszféra munkapiacának működése (KTI Könyvek 4.) Bp.: MTA Közgazdaságtudományi Intézet, 2005, p. 127

Tanulmányok

Bakucs L Z: Kereskedelmi árrés és ártranszmisszió a magyar sertéshúspiacon, KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 52(9): 648-663 (2005)

Csanádi M: A pártállamok összehasonlító modellje: az újratermelődés, a reformok és az átalakulások hasonlóságainak és eltéréseinek hatalmi-szerkezeti háttere, POLITIKATUDOMÁNYI SZEMLE 14(1): 197-227 (2005)

Earle J, Kucsera CS, Telegdy Á: Ownership concentration and corporate performance on the Budapest Stock Exchange, CORPORATE GOVERNANCE: AN INTERNATIONAL REVIEW 13(2): 254-264 (2005)

Fazekas K: Effects of FDI inflows on regional labour market differences in Hungary, ECONOMIE INTERNATIONALE (102): 85-105 [2005]

Fertő I: Vertically differentiated trade and differences in factor endowment : The case of agri-food products between Hungary and the EU, JOURNAL OF AGRICULTURAL ECONOMICS 56(1): 117-134 (2005)

Gács J: A lisszaboni folyamat – egy hosszú távú stratégia rejtélyei, elméleti problémái és gyakorlati nehézségei, KOZGAZDASÁGI SZEMLE 52(3): 205-230 (2005)

Hermann Z: A helyi munkaerőpiac hatása a középfokú továbbtanulási döntésekre, KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 52(1): 39-60 (2005)

Kertesi G, Kézdi G: Általános iskolai szegregáció, I.rész: Okok és következmények, KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 52(4): 317-355 (2005) II.rész: Az általános iskolai szegregálódás folyamata Magyarországon és az iskolai teljesítménykülönbségek, KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 52(5): 462-479 (2005)

Köllő J, Mickiewicz T: Wage bargaining, privatisation, ability to pay and outside options. Evidence from Hungary, POST-COMMUNIST ECONOMIES 17(4): 465-483 2005

Laki M: A magyar cipőpiac átalakulása 1989 után, FEJLESZTÉS ÉS FINANSZÍROZÁS (1): 78-84 (2005)

Rimler J: Számítógép-használat és kreativitás, KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 52(12): 991-1009 (2005)

Simonovits A: Selection by publication in economics, ACTA OECONOMICA 55(3): 255-269 2005

Valentinyi Á: Jegybanki bejelentések és makroökonómiai stabilitás, KÖZGAZDASÁGI SZEMLE 52(11): 811-824 (2005)

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

A főigazgató/igazgató neve: Fazekas Károly

Intézeti átlaglétszám¹: 66 ebből kutató²: 48

Publikációk

Az év folyamán megjelent összes publikáció száma³:

Könyv:

monográfia ⁴	2	magyarul:	2	idegen nyelven: 0
szerkesztett kötet ⁵ :	8	magyarul:	6	idegen nyelven: 2
egyéb kötet ⁶ :	38	magyarul:	10	idegen nyelven: 28

Tanulmány, cikk⁷:

Hazai tudományos folyóiratban		magyarul:	50	idegen nyelven: 5
		idegen nyelven		külföldi folyóiratban: 16
Tanulmánykötetben	31	magyarul:	24	idegen nyelven: 7
Lexikoncikk	0	magyarul:	0	idegen nyelven: 0

Tudományos ismeretterjesztő írás

6	magyarul:	6	idegen nyelven: 0
---	-----------	---	-------------------

Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)

Összes hivatkozás száma	261	magyarul:	189	idegen nyelven: 72
-------------------------	-----	-----------	-----	--------------------

Részvétel a tudományos életben:

Tudományos előadások száma összesen:	123	ebből nemzetközi: 83
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	7	ebből nemzetközi: 5

Szakértői tevékenység:

egyéni szaklektori vélemény összesen:	28	ebből külföldön: 4
opponensi vélemény összesen:	42	ebből külföldön: 20
egyéb szakértői vélemény:	11	ebből külföldön: 0

Részvétel tudományos testületben:

elnöki tisztség összesen:	2	ebből külföldön: 0
tagság összesen:	70	ebből külföldön: 32

Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹: PhD: 3 MTA doktora: 1

Felsőoktatásban végzett tevékenység:

Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma¹⁰: 31

Ebből doktori iskolában oktatók száma:	12	Doktori iskolát vezetők száma: 1
Elméleti kurzusok száma ¹¹ :	63	Gyakorlati kurzusok száma : 15

Pályázati adatok:

OTKA-témák száma:	29	A támogatás összege:	26	M Ft
OM NKTH-pályázat témáinak száma:	8	A támogatás összege:	6	M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	12	A támogatás összege:	15	M Ft
Ebből EU-forrásból:	7	A támogatás összege:	11	M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	16	A támogatás összege:	51	M Ft